

Susan Pollock, Reinhard Bernbeck, Kamyar Abdi (eds.), *The 2003 Excavations at Tol-e Baši, Iran. Social Life in a Neolithic Village*, Archäologie in Iran und Turan, Band 10, Verlag Philipp von Zabern, Mainz, 2010, 326 pag.

Așa cum rezultă și din titlu, volumul de față își propune să prezinte rezultatele săpăturilor arheologice efectuate de un colectiv internațional în anul 2003, în cadrul unui proiect de cercetare americano-iranian în tell-ul Tol-e Baši, Iran, alături de interpretarea materialelor arheologice descoperite în cursul cercetărilor.

Volumul de față este structurat în 22 de capitole semnate de diverși specialiști care au lucrat și analizat informațiile și materialele arheologice recoltate în teren.

Volumul începe cu un cuvânt înainte, semnat de editorul seriei *Archäologie in Iran und Turan*, Svend Hansen. Urmează prefața semnată de Kamyar Abdi, *The Genesis of the Fars Archaeology Project* (p. 1–5), în care sunt oferite informații privind evoluția cercetărilor de-a lungul timpului în provincia Fars din sudul Iranului, zonă binecunoscută datorită vestigiilor din diverse epoci. Acest demers a fost făcut de către autor pentru a explica ideea de la care a pornit proiectul comun de cercetare americano-iranian și cum s-a ajuns la alegerea tell-ului de la Tol-e Baši ca punct de reper în cunoașterea perioadei neolitice în zona Fars.

Susan Pollock, Reinhard Bernbeck și Kamyar Abdi semnează Capitolul 1, *Goals of the excavations* (p. 6–11), în care sunt prezentate, pe lângă un scurt istoric al problematicii și importanța înțelegerii evoluției neoliticului din zona Fars, obiectivele principale ale proiectului: stabilirea cronologiei relative și absolute a dezvoltării neoliticului în Fars; înțelegerea amănunțită a evoluției așezării în directă relație cu zona înconjurătoare; studierea strategiilor de subzistență și modificarea acestora de-a lungul timpului; documentarea și înțelegerea sistemului de producție și procurare a obiectelor cu o durată de folosire mare (ceramică, unelte din piatră, figurine, vase din piatră, fusaiole etc.) și, nu în ultimul rând, înțelegerea detaliată a sistemelor de subzistență, producție, consum, precum și a relațiilor sociale.

Capitolul 2 (p. 12–20), intitulat *Notes on the physical and human geography of the Eastern Rāmjerd Plain*, semnat de Saman Heydari și Reinhard Bernbeck, prezintă caracteristicile geologice, hidrologice, climatice și pedologice ale zonei. Bazinul râului Kor este o zonă fertilă ce permite creșterea unor recolte bogate. În ceea ce privește schimbările suferite de mediul înconjurător de-a lungul vremii, datele indică faptul că nivelul de acumulare al aluviunilor este foarte redus. Sunt observate însă o serie de schimbări majore, de natură antropică, schimbări ce sunt rezultatul unui proces de lungă durată, cu efecte ireversibile (defrișări masive ce au dus la accentuarea eroziunii solului și creșterea nivelului salinizării).

Reinhard Bernbeck descrie în detaliu în Capitolul 3 (p. 21–30), *Surface survey at Tol-e Baši*, metodele și rezultatele cercetării de suprafață efectuate înainte de începerea săpăturii arheologice propriu-zise. Situl este alcătuit din două movile aproximativ circulare, notate A și B, ambele movile fiind afectate de diverse activități umane distructive. Analizând distribuția materialului recoltat, a fost observat faptul că suprafața de ocupare a zonei diferă în diversele perioade. Astfel, în neolitic, suprafața ocupată a fost de cca 2 ha; în perioada timpurie și mijlocie, Bākun, suprafața ocupată a fost de cca 7 ha, pentru ca în perioada târzie Bākun suprafața ocupată să se restrângă la cca 4 ha.

Capitolul 4 (p. 31–64), *Excavation and site stratigraphy*, este scris de Susan Pollock și prezintă metoda de săpătură utilizată în cercetarea tell-ului. Suprafețele cercetate (cinci la număr) au fost plasate pe movila numită A, în zona afectată de intervențiile recente. Principalul scop urmărit a fost obținerea unei secvențe stratigrafice complete. Sunt prezentate detaliat cele șase niveluri observate, elementele de arhitectură, structurile și contextele descoperite. Toate acestea sunt însoțite, așa cum este și normal, de planuri de situație, profile și diagrame „Harris matrix” pentru fiecare

suprafață în parte. Pe baza tuturor informațiilor colectate, sunt oferite interpretări pertinente ale complexelor descoperite.

Capitolul 5 (p. 65–151), *The Neolithic pottery*, scris de Reinhard Bernbeck, este o incursiune foarte detaliată și interesantă prin materialul ceramic neolitic descoperit. Ceramica neolitică identificată în cele cinci suprafețe cercetate a beneficiat de o riguroasă analiză statistică, tipologică și stilistică, urmată de o analiză spațială al cărei rezultat reflectă diferite tipuri și intensități ale activităților umane. Demersul de față este exemplar, fiind însoțit de numeroase diagrame, tabele comparative, analogii, desene, prezentări foarte reușite ale modului în care a fost executat decorul și încercări de reproducere a lanțului operator, ca indicator al continuității pe de o parte, dar și al schimbărilor survenite în urma intervenției diversilor factori, pe de altă parte.

Capitolul 6 (p. 152–162), *Bākun pottery*, este scris de Reinhard Bernbeck, Hamid Fahimi și Nassim Janmaleki și analizează materialul ceramic Bākun recoltat din nivelurile superioare și în cursul cercetărilor de suprafață; s-a urmărit modul de tratare a suprafețelor, formele și motivele decorative.

Elham Ghasidian, Ahmad Azadi și Susan Pollock semnează Capitolul 7 (p. 163–174), *Chipped stone artifacts*, în care se fac analiza și descrierea materialului litic cioplit. În studiul de față sunt incluse atât uneltele propriu-zise, cât și așchiile de debitaj recoltate. Examinarea lotului de 563 de piese a pornit de la tipul de materie primă folosită, urmată de analiza tehnologică și tipologică. Colecția de față nu se diferențiază de situațiile prezente în celelalte așezări contemporane.

Următorul capitol, 8, *A microwear study of chipped stone tools* (p. 175–181), scris de Melody Pope, vine să completeze datele referitoare la materialul litic cioplit, scopul fiind identificarea activităților umane la care au fost folosite. Rezultatele obținute pe un eșantion de 18 piese indică faptul că uneltele din silex au fost folosite atât pentru recoltarea cerealelor/tăierea plantelor, cât și pentru procesarea cărnii, pieilor.

Susan Pollock dedică Capitolul 9 (p. 182–190), *Miniature cylindrical objects*, studiului unui tip special de obiecte, și anume obiecte cilindrice, miniaturale, obiecte a căror

interpretare variază de la dopuri de urechi la piese de joc, recipiente cosmetice etc. Autoarea preferă din start folosirea unui termen neutru – *miniature cylindrical objects* –, pentru a evita interpretările funcționale, atâta vreme cât pentru un asemenea demers trebuie luați în calcul mai mulți factori; frecvența cu care apare acest tip de piese, forma și dimensiunile standardizate, dar și apariția acestora în mai multe situri neolitice din regiune. Urmează o clasificare a acestor obiecte în funcție de tipul de material din care sunt făcute, a culorii, a tipului de finisare, dublată de analogii și de analiza contextelor în care au fost găsite. Revenind la problema funcționalității, autoarea propune două ipoteze referitoare la aceste obiecte, și anume: conform celei dintâi, obiectele reprezintă „*some sort of mnemonic devices, or memory tools, to materialize and hence store informations*” ; în a doua variantă, piesele au fost folosite ca „*items of bodily adornment*” , explicând variabilitatea tipurilor prin faptul că ele ar fi putut fi rezervate anumitor grupe de vârstă, sex sau unor persoane cu un statut social aparte.

Urmează capitolul 10 (p. 191–203), *Small Finds*, scris de Mohsen Javeri, Kamyar Abdi și Reinhard Bernbeck, ce tratează cele 66 de descoperiri speciale după cum urmează: obiecte de lut, fragmente de pereți pictați, uneltele de os, pandantive și mărgelile, vase de piatră, figurine, fragmente rămase de la procesul de producere a vaselor, fragmente ceramice lucrate, pietre lucrate și obiecte din cupru. Deși numărul descoperirilor speciale nu este mare, iar multe din ele provin din „*stratigraphically problematic contexts*”, fiecare dintre categoriile mai sus numite beneficiază de o prezentare/analiză riguroasă.

Fariba Saeedi și Susan Pollock semnează capitolul 11 (p. 204–206), *Grinding and Pounding Implements*. În urma analizei celor 15 artefacte atribuite acestei categorii, descrise individual, dar și contextual, ideea rezultată este aceea că utilitatea acestor piese este mai degrabă legată de activități precum râșnitul decât pentru folosirea lor ca unități de măsură.

Capitolul 12 (p. 207–211), *Burnt clay*, este scris de Reinhard Bernbeck și Michael Gregg și tratează cele peste 2000 de fragmente de lut ars recuperate în timpul cercetărilor. Interesant de urmărit este modul în care au fost analizate

resturile vegetale identificate pe bucățile de lut ars în funcție de nivelul și contextul în care apar.

În capitolul 13 (p. 212–214), *Burnt stone*, Susan Pollock și Saman Heydari fac o scurtă, dar binevenită, prezentare a contextelor în care apar pietre arse. Au fost luate în considerare pietre ce prezentau schimbări de culoare, fisuri ca urmare a expunerii acestora la căldură, dovadă indirectă a diferitelor activități domestice cum ar fi gătitul, încălzirea spațiului de locuit, diverse forme de procesare/stocare a hranei.

Capitolul 14 (p. 215–229), *Animal bones*, scris de Marjan Mashkour cu contribuția lui Salvador Bailon, tratează materialul faunistic recoltat la Tol-e Bași. Pe baza analizelor osteologice, au fost evidențiate tipurile taxonomice în directă legătură cu contextele din care provin. Astfel, observațiile celor doi autori privind prezența/absența anumitor animale domestice sau sălbatice în diferite contexte culturale, asociate cu informațiile oferite de celelalte așezări contemporane, înfățișează o imagine complexă asupra modului de subzistență a comunităților preistorice documentate la Tol-e Bași. Tot în acest capitol este menționat faptul că au fost găsite și câteva falange umane care ar putea aparține aceluiași individ.

Urmează capitolul 15 (p. 230–237), *Macrobotanical remains*, în care Masoumeh Kimiaie încearcă, pornind de la o scurtă trecere în revistă a vegetației actuale și analizând resturile macrobotanice identificate, creionarea sistemului economic folosit de comunitățile preistorice de la Tol-e Bași.

Capitolul 16 (p. 238–245), *Phytolith analysis*, scris de Anies Hassan, vine cumva în completarea celui anterior, analizând resturile de plante prezente în sedimente provenind din diverse contexte arheologice. Este descrisă metoda de lucru folosită, însoțită de tabele și grafice relevante. Rezultatele obținute indică o diferențiere clară a folosirii plantelor în diferite contexte, fiind identificată astfel o anumită zonă în care erau depozitate cerealele, precum și două tipuri de materiale folosite pentru combustie.

Sepideh Saeedi dedică capitolul 17 (p. 246–255) unui tip de analiză intrat relativ de curând în atenția specialiștilor, și anume *Microdebris analysis*. În analiza de față sunt incluse fragmente de lut ars, oase arse, dar și nearse, fragmente ceramice, fragmente de silex. Astfel,

variabilitatea contextelor, analiza spațială și cronologică, tipul de fragmentare a pieselor au oferit informații noi asupra tipurilor de activități umane ce au avut loc în diverse areale sau contexte, fiind recuperate astfel date suplimentare ce pot scăpa din vedere în cursul săpăturilor arheologice propriu-zise.

Capitolul 18 (p. 256–261), *Organic residue analysis*, scris de Michael W. Gregg, prezintă încercarea autorului de a identifica reziduuri organice pe un eșantion compus din zece fragmente ceramice, un obiect cilindric miniatural și un sediment. Eșantioanele provin din diverse niveluri și contexte, conturându-se ideea că vasele ceramice au fost folosite pentru stocarea, prepararea și consumul hranei de origine vegetală și animală. Chiar dacă analizele nu au produs rezultate concludente, merită apreciat efortul de a obține maximum de informații privind tehnologia și modul de subzistență al populațiilor preistorice.

Susan Pollock semnează și capitolul 19 (p. 262–264), *Radiocarbon dates*. Au fost analizate 12 probe provenind de la resturi vegetale carbonizate. Deși s-a dorit datarea absolută a tuturor nivelurilor cercetate, rezultatele obținute sunt discutabile. Cele mai sigure date provin din nivelurile V–III, încadrându-se astfel în prima jumătate a mileniului al VI-lea a. Chr.

În capitolul 20 (p. 265–268), *A survey of rockshelters near Tol-e Bași*, Saman Heydari descrie cele patru adăposturi sub stâncă, identificate în apropierea tell-ului. Cu ocazia acestei cercetări de suprafață a fost identificată o sursă de materie primă, silex de proastă calitate. Materialele recoltate aparțin cel mai probabil neoliticului, fiind posibil ca acestea să fie direct legate de activitățile desfășurate pentru procurarea materiei prime.

Ahmad Azadi este autorul capitolului 21 (p. 269–273), *Ethoarchaeological observations at Ahmadābād in the South-Central Zāgros Mountains*. Autorul urmărește și analizează activitățile socio-economice ale unei comunități recente din zona Yāsuj. Sunt prezentate procesele de diviziune a muncii în funcție de sex și vârstă, transhumanța, sezonalitatea activităților, modul de organizare a așezării, schimburile economice. Acest demers nu se dorește a fi un model aplicabil comunității preistorice de la Tol-e Bași, ci doar oferă „food

for thought”, deschizând calea unor multitudini de posibilități de interpretare.

Susan Pollock și Reinhard Bernbeck semnează și ultimul capitol, cu numărul 22 (p. 274–287), *Neolithic Worlds at Tol-e Bași*; este practic o concluzie/discuție privind aportul noilor informații și date obținute la conceptualizarea modului de viață din comunitatea neolitică de la Tol-e Bași, prin prezentarea acestora într-un cadru istoric și teoretic mai larg.

Volumul continuă cu un rezumat (p. 288–294), o bogată bibliografie (p. 295–311) și un rezumat în limba persană (p. 313–324).

Deși cercetările de la Tol-e Bași nu au continuat, volumul de față este un model bun de urmat ca structură, mod de abordare, minuțiozitate și publicare onestă a unei campanii de săpături.

Meda Toderaș
Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”;
e-mail: medatache@gmail.com.